

BÖLÜM 7

AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA KRİZİ: YAPTIRIMLARIN ETKİLERİ

İmren ALAKUŞ¹

GİRİŞ

AB-Rusya ilişkileri, araştırmacıların ilgisini çeken güncel bir alandır. Soğuk Savaş dönemi sona erdikten sonra AB-Rusya arasında kurumsal çatı altında bir ilişki tesis edilmiş, zamanla bu ilişkinin güçlenmesi ve kapsamının genişlemesi için adımlar atılmıştır. Fakat bu ilişkiler istenildiği gibi ilerleyememiş ve uzun süren gerilimin ardından karşılıklı restleşmeler başlamıştır.

Cristian Nitoiu (2016), AB-Rusya ilişkisinin işbirliği ve çatışma arasındaki ikilik ile karakterize edildiğini belirtmiştir. Özellikle 2014 yılı itibarıyla ilişkiler, yaptırımlarla farklı bir evreye girmiştir. Bu dönemde AB-Rusya ilişkileri çeşitli açılardan incelenmiştir. Örneğin, siyasi yönden AB-Rusya ilişkisi çeşitli dinamikler temelinde ele alınmıştır. Bu kapsamda bazı araştırmacılar (Nitoiu, 2016; Hakkala, 2015; Casier, 2016), AB-Rusya ilişkisinin bu dönemde yaşadığı krizin sebeplerini veya sürecini incelerken bazı araştırmacılar (Portela & ark., 2020; Szep, 2020) da yaptırımlara karar veren AB ve yerel mekanizmaları araştırmıştır.

Bazı araştırmacılar ise konuyu ekonomi yönünden ele almıştır. Bir araştırmada 2014-2015 döneminde kabul edilen yaptırımların etkisi incelenmiştir. Çalışmada, yaptırımların etkisini ortaya koymak için Rusya'nın gayri safi yurtiçi hasılası, yerel para biriminin değişim oranı, enflasyon ve doğrudan yabancı yatırım gibi unsurlar ele alınmıştır (Veebel & Marcus, 2015). Bir başka çalışmada da yaptırımların Rusya üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu kapsamda AB-Rusya ticareti ve yabancı yatırım ele alınmıştır (Dragoi & Balgar, 2016). Bir diğer araştırmada, yaptırımların AB üye ülkeleri üzerindeki etkisi tartışılmıştır. Araştırma, yaptırımların etkisini incelemek için tüm AB ülkelerinden Rusya'ya ihracat akışını ele almıştır (Giumelli, 2017). Bir diğer araştırmada, Rus ekonomisini önemli ölçüde etkileyen rublenin değer kaybında yaptırımların etkisinin varlığı tartışılmıştır (Dreger & ark., 2016).

¹ Dr., alakusimrenn@gmail.com

Bu çalışmanın amacı, AB-Rusya ilişkisini farklı bir boyuta taşıyan 2014 kriziy-le birlikte yaptırımların ve karşı yaptırımların devreye girmesinin Rusya-AB ticaretine etkilerini saptamaktır. Bunun için çalışmada öncelikle Soğuk Savaş sonrası dönemden başlayarak AB-Rusya ilişkisi incelenmektedir. Sonraki bölümlerde, AB-Rusya krizi ve kabul edilen yaptırımlar ele alınmaktadır. Sonraki bölümde ise yaptırımların ve karşı yaptırımların etkisi değerlendirilmektedir. Sonuç bölümünde karşılıklı yaptırımların, Rusya-AB ticaretine ve siyasi alana etkisi tartışılmaktadır.

AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA KRİZİ ÖNCESİ İLİŞKİLER

1990'lerde AB-Rusya ilişkisi bir kurumsal çatıya kavuşmuştur. Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (OİA) 1994 yılında imzalanmış ve 1997 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma, taraflar arasında siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri düzenlemiştir (Official Journal of European Communities, 1997). Nitoiu (2016), 1990'lar ve 2000'lerin başlangıç dönemini uzlaşma ve bilmezlik dönemi olarak tanımlayıp Rusya'nın, AB'nin liberal gündeminin bazı kısımlarını kabul ettiğini söylemiştir. Casier (2016) ise bu dönemdeki ilişkiyi asimetrik olarak nitelendirmiş ve AB'nin gündem belirleyici olduğuna vurgu yapmıştır. Bu dönemde, AB'nin Rusya'ya yaklaşımı OİA etrafında şekillenmiştir. Haukkala (2015), bu anlaşmanın oldukça sağlam yükümlülükler ve politik koşulluluk mekanizmaları içerdiğini ve bu durumun, Rusya'nın daha fazla ticari alana entegre olma isteğinin bir sonucu olduğunu belirtmiştir. Örneğin, OİA'nın 2. maddesinde demokratik ilkelere ve insan haklarına saygının, ortaklığın ve bu anlaşmanın temel bir unsuru olduğu belirtilmektedir. Ayrıca anlaşmanın 55(1) maddesi Rusya'nın, mevzuatının topluluk mevzuatıyla kademeli olarak uyumlu hale getirilmesini sağlamak için çaba göstereceğinden bahsetmiştir (Official Journal of European Communities, 1997). Kısacası bu anlaşma, ekonomi temelli olmasına rağmen siyasi diyalog, sosyal ve kültürel işbirliği, eğitim, bilim ve teknoloji gibi diğer sektörleri de içeren geniş kapsamlı ve iddialı bir dokümandır (Haukkala, 2015). Bu dönemde Rusya'nın daha fazla ticari ilişki için çeşitli alanlarda işbirliğine açık olduğu söylenebilir.

Batı ile işbirliği yapmaya istekli olan Rusya, 1999'da AB'yi en önemli ortağı ilan eden 'Orta Vadeli Strateji'yi kabul etmiştir (Aktaran Tom Casier, 2016). Bu dönemde yaşanan bir diğer önemli gelişme Mayıs 2003 tarihinde St Petersburg Zirvesi'nde AB ve Rusya'nın ortaklıklarını daha fazla güçlendirmeyi taahhüt etmeleridir. Ortak değerler ve ortak çıkarlar temelinde, uzun vadede ve mevcut OİA kapsamında dört AB-Rusya Ortak Alanı oluşturmak amacıyla işbirliğini güçlendirmeyi kabul etmişlerdir. Bu ortak alanlar, ekonomi ve çevre; özgürlük, güvenlik ve adalet; dış güvenlik; araştırma, eğitim ve kültür olmuştur (European Commis-

sion, 2005). Komisyon ortak alan ile ilgili açıklamasında, Rusya ve AB'nin, birbirlerinin çevrelerinin bir parçası olduğunu belirtmiş ve Rusya'nın AB'nin kilit ortağı olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca AB ve Rusya'nın ortak kaygılar üzerine komşu olarak birlikte çalışması gerektiğinden bahsetmiştir (Commission of European Communities, 2004). Böylelikle hem AB hem de Rusya farklı zamanlarda birbirlerini kilit/en önemli ortak olarak kabul etmişlerdir.

Rusya'nın içindeki sorunları ve komşulardaki özellikle 2004 Ukrayna'da olan renkli devrimlerle ilişkiler farklı bir dönemece girmiştir. Çeçen savaşları iç terörizmin ortaya çıkmasına neden olmuş, 2002 yılında Moskova tiyatrosunda rehine krizi ve 2004 yılında Beslan'da okul katliamı yaşanmıştır. Bundan dolayı Moskova'da güç merkezileşmiş ve kuvvetler ayrılığı zayıflamıştır (Haukkala, 2015). Renkli devrimler sırasında ise Rusya, bu devrimlere Batı müdahalesini eleştirmiş ve Batı ile olan rekabetinde bu durumu savaş olarak nitelendirmiştir (Nitoiu, 2016). Kısacası içte demokrasi ve güç dengesine ters değişimler ve uluslararası alanda negatif algılamalar başlamıştır.

2004 ve 2013 dönemi Casier (2016) tarafından rekabet aşaması olarak adlandırılmıştır. Bu döneme sıfır toplamı jeopolitik düşüncenin hâkim olduğu ifade edilmiştir. Casier, tarafların birbirlerinin faaliyetlerini gerçek davranışlarından ziyade olumsuz jeopolitik niyetler kapsamında ele aldıklarını belirtmiştir. Bu dönemde taraflar arasında gerçek bir ilerleme kaydetmek giderek zorlaşmıştır. Örneğin, 2008'de Khanty-Mansiysk Zirvesi'nde, süresi dolan OİA'nın yerini alacak yeni anlaşma müzakerelerinin başlatılmasına karar verilmiş ama önemli ilerleme kaydedilmemiştir. 2010 yılında kabul edilen Modernleşme için Ortaklık2 girişimi de tam olarak gerçekleşmemiştir (Casier, 2016). Siyasi tutumlar veya rekabetçi algılamalar, AB-Rusya ekonomik ilişkilerinin önünü tıkamıştır.

AB-Rusya ilişkisi için dönüm noktası AB'nin Doğu Ortaklığı girişimi olmuştur. 2009 yılında AB tarafından Doğu Ortaklığı, Doğu ve Güney komşuları için başlatılmıştır. Bu kapsamda kurulacak ortaklıkta amaç, taraflar arasında siyasi ve ekonomik ilişkileri derinleştirip güçlendirmek olmuştur (European Commission). Bu yeni çerçeve ile Rusya için oyunun doğası değişmiştir. Bu süreç, Rusya'nın Sovyet sonrası alanda özellikle de Ukrayna'da hâkimiyetini yitirme endişesini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda Rusya, AB'nin Doğu Ortaklığı kapsamındaki ülkelere yönelik girişimlerine olan hoşnutsuzluğunu göstermiştir. Ayrıca Rusya, AB'nin bölgedeki politikalarını güçsüzleştirmek için aktif adımlar atmıştır. Sovyet sonrası alanda büyüyen AB mevcudiyetine karşı olarak Rusya, 2010 yılında

² Bu ortaklık, tarafların ekonomisini geliştirmek ve vatandaşları daha da yakınlaştırmak için ortak bir modernleşme gündemi olmuştur. European Commission (2010). *EU and Russia launch new partnership for modernization*, (15/02/2022 tarihinde https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_10_649 adresinden ulaşılmıştır.)

Avrasya Gümrük Birliği'ni formüle etmiştir (Haukkala, 2015). Avrasya Ekonomik Birliği'ne dönüşen Avrasya Gümrük Birliği, bölgesel ekonomik entegrasyonu amaçlayan bir girişimdir (Eurasian Economic Union). Böylece iki bölgesel proje girişimi aynı dönemlerde seçenek haline gelmiştir. Her iki işbirliği biçimi yasal olarak uyumsuz olduğu için ilgili ülkelerin bir seçim yapması gerekmiştir. Casier, AB ve Ukrayna'nın en başından beri birbirlerinin girişimlerini çok olumsuz ve jeopolitik manevralar olarak gördüklerinden bahsetmiştir. 2013'te bu iki girişim kapsamında Ukrayna üzerinde gerilim artmıştır. Ukrayna, Avrasya Gümrük Birliği'ne katılmak veya AB ile Ortaklık Anlaşması imzalamak arasında bir seçim yapmak zorunda kalmıştır (Casier, 2016). AB-Rusya krizi öncesi ilişkiler değerlendirildiğinde iki farklı tutum göze çarpmaktadır. Ekonomi temelinde sıkı ilişkiler kurmak isteyen AB ve Rusya'ya temel engel, siyasi açıdan farklı yönlerde olmalarıdır. Bu nedenle her ne kadar ticari ilişkilerini güçlendirme için adımlar atmışlarsa da siyasi tutumlar bu adımları sınırlamıştır.

AVRUPA BİRLİĞİ-RUSYA KRİZİ

Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç, AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayı reddetmiştir. Bu redde karşı olan gruplar Ukrayna'da protestolar düzenlemiştir. Bu protestolar sonucunda Yanukoviç'in görevini kaybedişini Rusya, darbe olarak nitelendirmiştir. Bu durum, Rusya'nın Ukrayna'yı Batı'ya kaybetmesi olarak görülmüştür. Batı, bu protestolardan sorumlu tutulmuş, Ukrayna üzerinde doğrudan kontrol sağlamaya ve bölgede etki alanını genişletmeye çalışıyor olarak görülmüştür. Rusya, bu duruma radikal bir şekilde tepki göstererek Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve Avrupa sınır rejimini ihlal edip Kırım'ın kontrolünü ele geçirmiştir. Bu dönem, rekabetin çatışmaya dönüştüğü noktadır (Casier, 2016).

26-27 Şubat gecesi Kırım'da Kırım Yüksek Konseyi binası ve Bakanlar Kurulu binası Rus yanlısı gruplar tarafından devralınmıştır. Birkaç gün içinde, Kırım, Rusya'dan görevlendirilen nişan ve ulusal kimliği olmayan askeri personelle birlikte Kırım'da konumlandırılan Rus düzenli kuvvetleri tarafından ele geçirilmiştir. 16 Mart'ta Kırım'daki yeni Rus yanlısı yetkililer, bağımsızlık konusunda bir referandum düzenlemiş ve iki gün sonra Kırım, Rusya Federasyonu'na katılmıştır (Hedenskog, 2014). Kırım'ın kaybedilmesine, Doğu Ukrayna'da ülkenin istikrar-sızlaşmasına yol açan bir dizi ayaklanma eşlik etmiştir (Haukkala, 2015).

AB, bu duruma kesin ve net cevap vermiştir. Örneğin, 3 Mart 2014 tarihli Konsey kararında AB, Rusya tarafından Ukrayna'nın egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün açık ihlalini şiddetle kınadığını belirtmiştir (Council of the European Union, 2014a). 17 Mart 2014 tarihli kararında da AB, Ukrayna Anayasası'nı açıkça ihlal eden Kırım'da 16 Mart'ta Rusya Federasyonu'na katılım konusunda

kanun dışı bir referandum düzenlenmesini şiddetle kınamıştır. Ayrıca kanun dışı referandumu ve sonuçlarını tanımadığını vurgulamıştır (Council of the European Union, 2014b).

KARŞILIKLI YAPTIRIMLARIN KAPSAMI

Nitoiu, AB üyesi ülkelerin geleneksel olarak Rusya ile ikili ilişkiler kurmayı tercih ettiklerini ama Ukrayna krizi ile beraber ortak bir AB yaklaşımının ortaya çıktığını vurgulamıştır (Nitoiu, 2016). Bu kapsamda AB, Rusya'nın Kırım ve Doğu Ukrayna'da yaptıklarına yönelik olarak bugün yürürlükte olan çeşitli yaptırımları kabul etmiştir. AB'nin, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Rusya'ya karşı ilk yaptırım setini uygulama kararı alması, önemli bir aşama olmuştur. Çünkü bu karar, Birliğin Rusya'ya yönelik politikalarını önemli ölçüde değiştirmesinin yanı sıra kilit ulusal dış politika çıkarlarını da etkilemiştir (Szep, 2020). Yaptırımların ilk aşaması Mart 2014'ün başında kabul edilmiştir. Rusya ile vize konularında müzakerelerin yanı sıra yeni anlaşma müzakereleri de askıya alınmıştır. Ayrıca AB kurumları ve G8'in katılımcıları olan üye devletlerin, Haziran ayında Soçi'de yapılacak G8 Zirvesi hazırlıklarına katılımlarını askıya alma kararı desteklenmiştir (European Council, 2014a).

17 Mart 2014 tarihinde yani Kırım'ın statüsüne ilişkin yapılan referandumun ardından yeni yaptırımlar kabul edilmiştir. Konsey, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü, egemenliğini ve bağımsızlığını zedeleyen veya tehdit eden eylemlerden sorumlu kişilere karşı seyahat kısıtlamaları ve AB'deki mal varlıklarının dondurulması dâhil olmak üzere ek önlemler getirmeye karar vermiştir (Council of the European Union, 2014b). Kırım ve Sivastopol'ün Rusya'ya katılmasının ardından Avrupa Konseyi, 20-21 Mart toplantısında planlanan bir AB-Rusya zirvesini iptal etmiş ve üye ülkelerin Rusya ile herhangi bir ikili düzenli zirve yapmayacaklarını belirtmiştir (European Council, 2014b). Haziran 2014 tarihinde Kırım veya Sivastopol menşeli malların AB'ye ithal edilmesi yasaklanmıştır (Council of the European Union, 2014c). 16 Temmuz 2014 tarihinde Avrupa Konseyi toplantısında bazı kararlar alınmıştır. Buna göre, Avrupa Yatırım Bankası tarafından Rusya'daki yeni finansman operasyonlarının imzalanmasının askıya alınmasına, üye devletlerin, benzer bir pozisyonu benimsemek için Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ile işbirliği yapmasına ve Komisyon'un, Rusya ile AB'nin ikili ve bölgesel işbirliği programlarının uygulanmasını yeniden değerlendirmesine ve potansiyel olarak askıya almasına karar verilmiştir. (European Council, 2014c). Temmuz 2014'te kapsayıcı yaptırımlar kabul edilmiştir. Rusya'nın AB sermaye piyasalarına erişimini kısıtlamak için, AB vatandaşları ve şirketlerinin, devlete ait Rus bankaları, kalkınma bankaları, bunların AB dışındaki iştirakleri ve onlar adına hareket edenler

tarafından yayınlanan 90 günü aşan yeni tahvil, hisse senedi veya benzeri finansal araçları alıp satmaları yasaklanmıştır. Bu tür finansal araçların yayınlanması ile ilgili hizmetler de yasaklanmıştır. Ayrıca Rusya'dan/Rusya'ya silah ve ilgili malzemelerin ithalatı ve ihracatına ambargo konulmuştur. Buna ek olarak, Rusya'daki askeri kullanım veya askeri nihai kullanıcılara yönelik çift kullanımlı mal ve teknolojinin ihracatı yasaklanmıştır. Son olarak Rusya'daki derin su petrol arama ve üretimi, kutup petrolü arama ve üretimi veya kaya petrolü projelerine yönelik belirli enerji ile ilgili ekipman ve teknolojilerin ihracatı yasaklanmıştır. Fakat enerji ile ilgili belirli ekipman ve teknolojinin ihracatının, üye devletlerin yetkili makamlarının ön iznine tabi olacağı belirtilmiştir (Council of the European Union, 2014d). Kırım ve Sivastopol'a yönelik olarak da yaptırımlar kabul edilmiştir. Buna yönelik karar, Kırım ve Sivastopol'da petrol, gaz ve madenlerin işletilmesine ve ulaşım, telekomünikasyon ve enerji sektörlerindeki altyapı projelerine yeni yatırım yasağını içermektedir (Council of the European Union, 2014e). AB yaptırımları, 2014'ten bu yana, birkaç kez güçlendirilmiş ve genişletilmiş ama o zamandan beri yaptırımlarda önemli bir değişiklik olmamıştır. Yaptırımların istikrarlı bir şekilde sertleştirilmesi karşısında Rusya da karşı yaptırımlara başlamıştır. Rusya, 6 Ağustos 2014 kararıyla belirli tarım ürünlerinin, hammadde ve gıda ürünlerinin ithalatını yasaklamış veya sınırlamıştır (European Commission, 2014).

Yaptırımlara yönelik eleştiriler yapılmıştır. Örneğin, bu yaptırımların, mevcut en katı önlemleri temsil etmediği belirtilmiş, yasaklı listeye yalnızca Rus karar vericilerle doğrudan bağlantılı kişi ve kuruluşlardan oluşan mütevazı bir grubun dâhil edildiği vurgulanmıştır. Vladimir Putin, Dmitry Medvedev ve Rus yönetiminin diğer üst düzey üyeleri gibi Doğu Ukrayna'daki şiddet olaylarının doğrudan bağlantılı kişilerin listeye dâhil edilmediğinin altı çizilerek kısıtlayıcı etki yoluyla Rusya üzerindeki baskının, davranışlarında değişikliğe neden olmasını beklemek için gerçek bir neden olmadığı söylenmiştir. Diğer ifadeyle, Rusya'ya yönelik yaptırımların Rusya'nın davranışını değiştirecek kadar güçlü bir araç olmadığı şeklinde eleştiriler yapılmıştır (Veebel & Marcus, 2015). Ek olarak, AB yaptırımlarının belirli kişi ve kuruluşlara odaklandığını ve ticareti büyük ölçüde bozmak için tasarlanmadığını, yaptırım paketinin önemli bir kısmının, ticareti kesintiye uğratan yaptırımlar değil, mali yaptırımlar etrafında döndüğünü söyleyen yorumlar da mevcuttur (Silva II & Selden, 2020). Diğer yönden Klinova ve Sidorova (2016) AB yaptırımlarının, Rusya'nın bütçesinin en bağımlı olduğu ekonomik sektörleri hedef aldığını belirtmiştir. Yaptırımların Rusya'nın askeri-endüstriyel kompleksine yönelik olduğunu ve bunun da ülkenin askeri harcama yükünü daha da arttırdığını vurgulamıştır. Kısacası, yaptırımların Rus ekonomisine etkisine yönelik çeşitli görüşler mevcuttur.

Yukarıda da bahsedildiği gibi AB-Rusya ilişkisi her ne kadar ticari olarak gelişmeye ve güçlenmeye açık olsa da siyasi tutum ve eylemler bu durumun önünü tıkamıştır. Karşılıklı olarak kabul edilen yaptırımlar önem arz etmektedir. Çünkü AB-Rusya ilişkisinin ticari yönü oldukça önemlidir. Rusya, Avrupa Birliği'nin ana ticaret ortaklarından biridir (European Commission, 2021a). Rusya, Avrupa'nın başlıca enerji tedarikçisi ve Birlik endüstrisi tarafından kullanılan hammaddelerin çoğunun önde gelen tedarikçilerinden biridir. Öte yandan, AB, Rus ekonomisinin ana yatırımcısı ve önemli bir teknik uzmanlık ve teknoloji tedarikçisidir. AB üye devletleri ile Rusya arasındaki bağımlılık ülkeden ülkeye değişkenlik göstermektedir. Doğu ülkeleri başta olmak üzere bazı AB ülkeleri petrol ve gaz tedarikinde Rusya'ya bağlıdır. Petrol, gemiler veya başka yollarla taşınabildiği için ikamesi gaza göre daha mümkündür. Fakat gaz sadece çok pahalı olan ve ithalatçı ile ihracatçı arasında boru hatlarıyla taşınabilir. Bu nedenle, Rusya'nın komşularının yakınında başka bir enerji tedarikçisi olmadığı için böyle bir tekel, Rusya'ya ülkeler üzerinde büyük bir pazar gücü vermektedir. Bu bağlamda Rusya, Doğu ülkeleriyle ticari ilişkisinde avantaja sahiptir. Diğer yandan petrol ve gaz ihracatından elde edilen gelir de Rusya ekonomisi için hayati önemdedir. Bu nedenle, Rusya ve AB arasındaki ticari ilişkiler her iki taraf için de önemlidir (Simionov, 2015). Ticari ilişkiler kapsamında birbirlerinin kilit /önemli ortağı olmalarından ötürü kabul edilen yaptırımlar önem arz etmektedir. Siyasi tutum ve davranışlar sonucunda uygulamaya konulan bu yaptırımların ticari açıdan negatif sonuçlara varıp varmayacağı ve bu sonucun siyasi adımları teşvik edip etmeyeceği önemli bir meseledir. Bu nedenle aşağıda yaptırım öncesi ve sonrası dönemler karşılaştırılarak Rusya-AB ticaretine yaptırımların etkisi incelenmektedir.

KARŞILIKLI YAPTIRIMLARIN İKİLİ TİCARETE ETKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

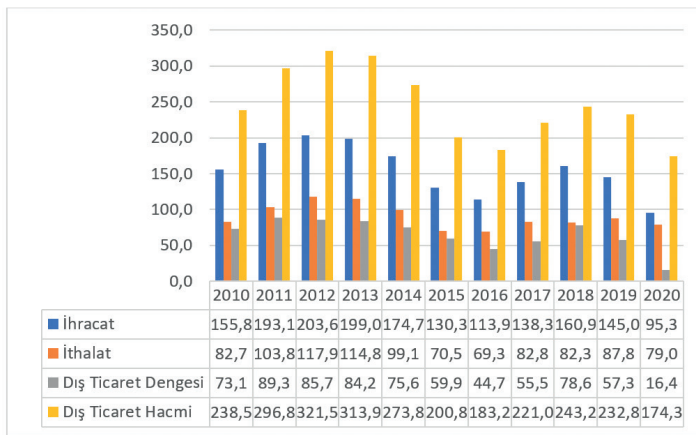
AB ve Rusya yukarıda da bahsedildiği gibi önemli ticari ve ekonomik ilişkiler yürütmektedir. Bu nedenle, kabul edilen ekonomi temelindeki yaptırımların AB-Rusya ticari ilişkilerine ve dolayısıyla Rusya ekonomisine etki edecek potansiyeli vardır. Aşağıda bu etkinin var olup olmadığını göstermek amacıyla çeşitli verilerden faydalanılmaktadır.

Şekil 1'de Rusya'nın AB ile mal ticareti 2010-2020 dönemi için incelenmiştir. Bu inceleme ile yaptırımların ticarete etkisinin var olup olmadığı tartışmasını yapma planlanmıştır. Şekil 1'e göre Rusya'nın AB'den ithalatı incelendiğinde 2010-2012 döneminde yükselme, 2013-2016 döneminde düşüş yaşanmıştır. Fakat özellikle yaptırımların devreye girdiği dönem açısından incelendiğinde 2014 yılında 99 milyar avro üzeri olan ithalat hacmi 2015 yılında 70 milyara kadar inmiştir.

2016 yılında da Rusya'nın AB'den ithalatı aynı seyirde performans göstermiştir. Bu tarihten sonra 2017, 2018 ve 2019 yıllarında göreceli olarak hafif dalgalanmalarla artışın gerçekleştiği ama bu üç yılda da ithalat hacminin birbirine yakın tutarlarda olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle bu dönemdeki ithalat hacmi, yaptırım öncesi seviyeye gelmemiş, ortalama artış gerçekleşmiştir. 2020 yılına gelindiğinde ise ithalat hacminin 79 milyar avroya kadar gerilediği gözlemlenmektedir. Pandemi faktörünün 2020'de devreye girmesi nedeniyle 2020 yılındaki seyir değişikliğinin incelenmesi bu çalışma kapsamında değildir. Fakat 2014 yılında yaptırımlar başladıktan sonra ithalat hacminin düşmesi ve 2017, 2018 ve 2019 yıllarında ithalat hacminin iyileşmeye başlaması nedeniyle 2020 yılındaki sert düşüşe etki eden faktörün yaptırımlar olduğunu söylemek güçtür. Bu göstergedeki esas nokta, ithalat hacminin 2014, 2015 ve 2016 yıllarında önceki yıllara kıyasla önemli ölçüde düşmesi ve 2017, 2018 ve 2019 yıllarında da kısmen yükselmesi ama yaptırım öncesi hacmine ulaşamamasıdır.

Şekil 1'de Rusya'nın AB ile mal ticareti 2010-2020 dönemi için aynı zamanda ihracat yönünden de ele alınmıştır. Rusya'nın AB'ye yaptığı ihracat hacmi incelendiğinde 2010-2012 döneminde yükseliş, 2013-2016 döneminde düşüş gözlemlenmektedir. Fakat özellikle 2014, 2015 ve 2016 yıllarında bu düşüşün radikal bir biçimde seyrettiği söylenebilir. 2017-2018 döneminde ise ihracat hacimlerinde kısmen toparlanma olduğu ama bu artışın yaptırım dönemi öncesinden düşük olduğu söylenebilir. 2019 ve 2020 yıllarında ise ihracat hacminde düşüş gerçekleştiği ama bu düşüşün 2020 yılında radikal olduğu söylenebilir.

Şekil 1'de verilen dış ticaret hacmi incelendiğinde 2010-2012 döneminde yük-

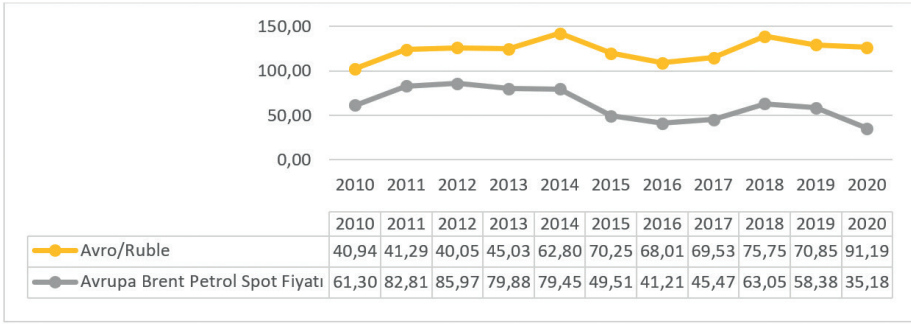

Şekil 1: Rusya'nın AB ile mal ticareti (2010-2020, milyar avro)

Kaynak: Eurostat (2021) verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

seliş, 2013-2016 döneminde ise düşüş trendi gözlemlenmekle birlikte 2014, 2015 ve 2016 yıllarında bu düşüşler çok sert olmuştur. 2017 ve 2018 yıllarında ise kısmi yükselme olsa da bu yıllardaki taraflar arasında dış ticaret hacmi, yaptırım öncesi dış ticaret hacminden düşüktür. 2019 ve 2020 yıllarında Rusya-AB ticaret hacmindeki düşüş trendi 2020 yılında daha radikal biçimde gerçekleşmiştir.

Rusya-AB ithalat, ihracat ve dış ticaret hacimleri genel olarak incelendiğinde 2014, 2015 ve 2016 yıllarında belirgin bir düşüşün yaşandığı ve 2017 ve 2018 yıllarında ise kısmi iyileşmelerin gerçekleştiği söylenebilir. Bu nedenle bu düşüş ve kısmi yükselişlere yaptırım kapsamında açıklama getirmeden önce Rusya ekonomisinin temeli olan petrol fiyatının ve avro/ruble paritesinin bu dönemlerde yaşadığı değişimleri incelemek gereklidir.

Şekil 2: Petrol Fiyatları ve Avro/Ruble Paritesi*

*Avro/Ruble Paritesi Yıl Sonu Ortalama Açılış Fiyatı baz alınarak Avrupa Brent Petrol fiyatı ise Varil/Avro olarak hesaplanmıştır.

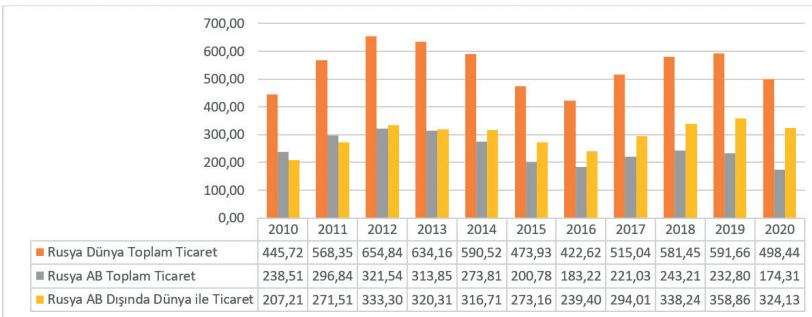
Kaynak: U.S. Energy Information Administration (2022) ve European Central Bank (2022) verilerinden derlenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2'de petrol fiyatları ve avro/ruble paritesi 2010-2020 dönemi için incelenmiştir. Şekil 2'ye göre 2014, 2015 ve 2016 yıllarında petrol fiyatlarında düşüşe paralel olarak ruble de aynı yıllarda ufak dalgalanmalarla değer kaybetmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında petrol fiyatlarındaki yükseliş, rublenin değer kazanmasını sağlayamamıştır. 2019 döneminde petrol fiyatlarındaki kısmi düşüş, rublenin değerini olumsuz yönde etkilememiş ama 2020 dönemindeki petrol fiyatlarındaki sert düşüşe paralel olarak ruble de önemli ölçüde değer kaybetmiştir. Rublenin değer kaybında petrol fiyatlarının etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat petrol fiyatlarının kısmen yükseldiği yıllarda da rublenin değer kaybının devam etmesi yaptırımların etkisi olduğunu düşündürmektedir. Çünkü rublenin önemli ölçüde değer kaybı 2014 yılında yani yaptırımların kabulüyle birlikte başlamıştır. Petrol fiyatlarındaki artışa rağmen ruble, 2014 öncesi dönemdeki dege-

rini yakalayamamıştır. Bu nedenle, yaptırımların ruble üzerinde etkisinin olduğu söylenebilir.

Yukarıda bahsedilen gözlemler ışığında, Rusya-AB ithalat, ihracat ve dış ticaret hacimlerinde 2015 ve 2016 yıllarında belirgin bir düşüşün yaşanmasının sebeplerinden birinin petrol fiyatları ve dolayısıyla rublenin değer kaybı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 2017 ve 2018 yıllarında ise kısmi iyileşmenin petrol fiyatlarındaki yükselişle açıklanabilmesi olasıdır. Fakat önemli olan kısmı, petrol fiyatları ve avro/ruble paritesinin AB ile ticaret akışındaki değişimleri açıklayan esas faktör olup olmadığıdır.

2017 yılına ait bir çalışmada küresel petrol fiyatlarındaki oynaklığın, yaptırımların etkisinin belirsiz olmasına katkıda bulunduğu belirtilmiştir (Simionov & Pascariu, 2017). Bir başka çalışmada, Rusya'da 2014-2016 döneminde finansal krize sebep olan ana faktör olarak petrol fiyatlarındaki düşüş gösterilmiştir. Kısıtlayıcı tedbirlerin ikincil rolü olduğu belirtilmiştir. Çalışmada ikili ticaret hacmindeki en büyük düşüşün 2016 yılında gerçekleştiği ve bu düşüşün kısıtlayıcı tedbirlerin uygulanmasının hemen ardından 2015 yılında değil, petrol fiyatının son derece düşük bir seviyeye ulaştığı 2016 yılında gerçekleşmesinin, 2014-2018 döneminde ikili ticareti etkileyen ana faktörün yaptırımlar olmadığını gösterdiği vurgulanmıştır (Cebotari, 2021). Literatürdeki çalışmalar ve yukarıdaki göstergeler temelinde yaptırımların AB-Rusya ticareti üzerinde esas etkide bulunup bulunmadığını inceleyebilmek için Rusya'nın AB dışı dünya ülkeleriyle ve AB ile ticaretini inceleyip petrol fiyatlarının ve ruble değer kaybının ticaret akışındaki konumunu saptamak gerekmektedir.

Şekil 3: Rusya'nın Toplam Ticareti (2010-2020, milyar avro)

“Rusya Dünya Toplam Ticaret”, Rusya'nın tüm dünya ülkeleri ile yaptığı toplam ticareti, “Rusya AB Toplam Ticaret” Rusya'nın AB ülkeleri ile yaptığı toplam ticareti, “Rusya AB Dışında Dünya ile Ticaret” ise Rusya'nın AB ülkeleri dışında diğer tüm dünya ülkeleri ile yaptığı toplam ticareti göstermektedir.

Kaynak: Eurostat (2021) ve European Commission (2021b) verileri temel alınarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3'te Rusya'nın AB dışındaki dünya ülkeleri ve AB ile olan ticareti ayrı bir şekilde incelenmiştir. Rusya'nın toplam ticaret hacmi 2014 öncesi için incelendiğinde AB ve AB dışındaki diğer dünya ülkeleriyle olan ticaret hacminin birbirine yakın hacimlerde olduğu hatta AB'nin 2010 ve 2011 yıllarında ticaret payının diğer kategoriden daha yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Fakat yaptırımların devreye girmesi ile birlikte Rusya'nın AB dışındaki ülkelerle olan dünya ticaretinin AB ile olan ticarete kıyasla önemli ölçüde arttığı gözlemlenmektedir. En düşük toplam ticaret 2016 yılında gerçekleşmiştir. Bu duruma, petrol fiyatlarının doğrudan etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat yaptırım sonrası AB ile ticaretin tersine AB dışındaki ülkelerle artan ticaret, petrol fiyatlarının AB-Rusya ticaret hacmindeki seyirde esas etken olmadığını göstermektedir. Bu nedenle AB-Rusya ticaret hacmindeki azalışı belirleyen faktörün yaptırımlar olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çünkü petrol fiyatları ve döviz kurlarının esas etken olmaları durumunda, Rusya'nın her iki grup ülke ile ticaretinin etkilenmesi gerekirdi. Fakat 2014 sonrası Rusya-AB ticaret hacminin düştüğü ama dünya ile ticaretinin arttığı görülmektedir. İncelenen dönemdeki veriler, yaptırımların AB-Rusya ticaret hacmindeki değişiklikte esas etken olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

AB-Rusya ilişkisi her dönemde belirli tartışmaları gündeme getirmiştir. AB, Rusya için ve Rusya da AB için önemli bir ortaktır. Bu sebeple, ilişkileri güçlendirmek için çeşitli adımlar Soğuk Savaş bitiminden itibaren atılmıştır. Fakat ekonomi ve enerji alanında sürdürdükleri ilişkilerin hızını özellikle yaptırım sonuçlu siyasi tutum ve davranışlar kesmiştir. Yukarıdaki göstergeler temelinde yaptırımların sembolik olmaktan öte etkide bulunduğu sonucu bu cümleyi doğrulamaktadır.

Aslında Rusya ekonomisi üzerine yaptırımların etkisini ölçmek birçok sebepten dolayı zordur. Rusya ekonomisi, petrol ve gaz fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı kırılgandır. Ayrıca yaptırımların sonuçlarını, Rusya'daki yapısal eksikliklerin ve ekonomi politikalarının etkisinden ayırmak da kolay değildir (Cebotari, 2021). Fakat bu çalışmada incelenen veriler kapsamında bazı yorumlar yapılabilir. Veriler ışığında, uygulanan yaptırımların Rusya-AB ticaretini etkilediği sonucu çıkarılabilir. Petrol fiyatları ve rublenin avro karşısındaki değeri, belirli dönemlerde ticaret hacminde olan düşüşü ve kısmi toparlanmaları açıklayabilmesine rağmen yaptırımların kabulünden itibaren ticaret hacimlerinin yaptırım öncesi dönemdeki hacme ulaşmamasının en olası cevabı petrol fiyatları ve ruble değeri değil, yaptırımlar olmaktadır. Buna ek olarak, yapılan incelemeler sonucunda petrol fiyatlarının avro/ruble paritesine etki ettiği belirli dönemlerde gözlemlenebilirken bazı dönemlerde ise bu göstergelerin farklı eğilimlerde oldukları görülebilmek-

tedir. 2014 yılı itibarıyla paritedeki ufak dalgalanmalara rağmen yaptırım öncesi döneme kıyasla rublenin önemli ölçüde değer kaybetmesinin açıklamalarından biri yaptırımlar olabilir. Bu yorumlar ışığında, yaptırımların hem Rusya- AB ticaretine hem de yerel para biriminin değer kaybına etki ettiği söylenebilir.

Sonuç olarak yaptırımlar, Rusya ekonomisine etki etmede başarılı olmuşlardır. Fakat uygulanan yaptırımlar ve etkilenen ekonomi, Rusya'nın siyasi alanda politika değişikliğine gitmesini sağlayamamıştır. Diğer bir ifadeyle Rusya, Ukrayna'ya yönelik politikasını değiştirmemiştir. Bu sebeple AB, Rusya'ya uyguladığı yaptırımları 31 Temmuz 2022'ye kadar uzatma kararı almıştır (Council of the European Union, 2022). Bu durum, yaptırımların etkisinin yeterince zorlayıcı olmadığını veya ilgili konunun ekonomik çıkarlardan çok daha önemli olduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Casier, T. (2016). From logic of competition to conflict: understanding the dynamics of EU–Russia relations. *Contemporary Politics*, 22(3), 376-394.
- Cebotari, L. (2021). The impact of the Sanctions and Counter Sanctions on the Russian and EU Member States Economies. *Romanian Economic Journal*, 24(82), 56-66.
- Commission of the European Communities (2004). *Communication from Commission*. (14/02/2022 tarihinde <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004D-C0373&from=EN> adresinden ulaşılmıştır.)
- Council of the European Union (2014a). *Press Release- 3305th Council meeting*. (15/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/media/28852/141294.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
- Council of the European Union (2014b). *Council Conclusions on Ukraine*. (15/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/media/28727/141601.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
- Council of the European Union (2014c). *Council Conclusions on Ukraine*. (13/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/media/28028/143341.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
- Council of the European Union (2014d). *Adoption of agreed restrictive measures in view of Russia's role in Eastern Ukraine*. (13/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/media/22019/144205.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
- Council of the European Union (2014e). *Adoption of agreed EU restrictive measures over Crimea and Eastern Ukraine*. (13/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/media/22021/144174.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
- Council of the European Union (2022). *Russia: EU renews economic sanctions over the situation in Ukraine for further six months*. (15/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/01/13/russia-eu-renews-economic-sanctions-over-the-situation-in-ukraine-for-further-six-months/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Dragoi, A. E, Balgar, A. C. (2016), Economic sanctions against Russia. A critical evaluation. *Knowledge Horizons-Economics*, 8(1), 63-67.
- Dreger, C, Fidrmuc, J, Kholodilin, K, et al. (2016). Between the hammer and the anvil: The impact of economic sanctions and oil prices on Russia's ruble. *Journal of Comparative Economics*, 44(2), 295-308.
- Eurasian Economic Union (t.y.). *About the Union*. (15/02/2022 tarihinde <http://www.eaunion.org/?lang=en#about> adresinden ulaşılmıştır.)
- European Central Bank (2022). *US dolar (USD)*. (14/02/2022 tarihinde https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/euro_reference_exchange_rates/html/eurofxref-graph-usd.en.html adresinden ulaşılmıştır.)

- European Central Bank (2022). *Russian rouble (RUB)*. (14/02/2022 tarihinde https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/euro_reference_exchange_rates/html/eurofxref-graph-rub.en.html adresinden ulaşılmıştır.)
- European Commission (t.y.). *Eastern Partnership*. (15/02/2022 tarihinde https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/european-neighbourhood-policy/eastern-partnership_en adresinden ulaşılmıştır.)
- European Commission (2014). *Russian import ban on EU products*. (15/02/2022 tarihinde https://ec.europa.eu/food/horizontal-topics/international-affairs/eu-russia-sps-issues/russian-import-ban-eu-products_en adresinden ulaşılmıştır.)
- European Commission (2005). *EU/Russia: The four “Common Spaces”*. (15/02/2022 tarihinde https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_05_103 adresinden ulaşılmıştır.)
- European Commission (2021a). *Russia*. (15/02/2022 tarihinde <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/> adresinden ulaşılmıştır.)
- European Commission (2021b). *European Union, Trade in goods with Russia*. (14/02/2022 tarihinde https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_russia_en.pdf adresinden ulaşılmıştır.)
- European Commission (2010). *EU and Russia launch new partnership for modernization*, (15/02/2022 tarihinde https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_10_649 adresinden ulaşılmıştır.)
- European Council (2014a). *Statement of the Heads of State or Government on Ukraine Brussels, 6 March 2014*. (14/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/media/29285/141372.pdf> adresinden ulaşılmıştır.)
- European Council (2014b). *European Council, 20-21 March 2014*. (14/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/20-21/> adresinden ulaşılmıştır.)
- European Council (2014c). *Special meeting of the European Council, 16 July 2014*. (14/02/2022 tarihinde <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/07/16/> adresinden ulaşılmıştır.)
- Eurostat (2021). *Russia-EU – international trade in goods statistics*. (15/02/2022 tarihinde https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Russia-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_Russia_in_world_trade_in_goods adresinden ulaşılmıştır.)
- Giumelli, F. (2017), The Redistributive Impact of Restrictive Measures on EU Members: Winners and Losers from Imposing Sanctions on Russia. *Journal of Common Market Studies*, 55(5), 1062-1080.
- Haukkala, H. (2015), From Cooperative to Contested Europe? The Conflict in Ukraine as a Culmination of a Long-Term Crisis in EU–Russia Relations. *Journal of Contemporary European Studies*, 23(1), 25-40.
- Hedenskog, J. (2014). Ukraine- A Background. Niklas Granholm, Johannes Malminen and Gudrun Persson (Ed), *A rude awakening: Ramifications of Russian aggression towards Ukraine* içinde (17-24). Stockholm: FOI.
- Klinova, M, Sidorova, M. (2016), Economic Sanctions and Their Impact on Russian Economic Relations with the European Union. *Problems of Economic Transition*, 58(3), 218–234.
- Nitoiu, C. (2016), Towards conflict or cooperation? The Ukraine crisis and EU-Russia relations, *Southeast European and Black Sea Studies*, 16(3), 375-390.
- Official Journal of European Communities (1997). *Agreement on Partnership and Cooperation*. (14/02/2022 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:70f7046b-4dca-476f-a80a-8438fe467bbb.0010.02/DOC_1&format=PDF adresinden ulaşılmıştır.)
- Portela, C, Pospieszna, P, Skrzypczyńska, J, et al. (2020), Consensus against all odds: explaining the persistence of EU sanctions on Russia. *Journal of European Integration*, 43(6), 683-699.
- Silva II, P, Selden, Z. (2019), Economic interdependence and economic sanctions: a case study of European Union sanctions on Russia. *Cambridge Review of International Affairs*, 33(2), 229–

251.

- Simionov, L, M. (2015), A Comparative Analysis of the EU Member States Regarding their Interdependence with Russia. *CES Working Papers*, 7(1), 179-192.
- Simionov, L, M, Pascariu, G, C. (2017), The EU and Russia Shifting Away from the Economic Logic of Interdependence – an Explanation through the Complex Interdependence Theory. *European Integration Studies*, 11, 120-137.
- Szep, V. (2020), New intergovernmentalism meets EU sanctions policy: the European Council orchestrates the restrictive measures imposed against Russia. *Journal of European Integration*, 42(6), 855-871.
- U.S. Energy Information Administration (2022). *Petroleum & Other Liquids*. (14/02/2022 tarihinde <https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=RB RTE&f=M> adresinden ulaşılmıştır.)
- Veebel, V, Markus, R. (2015), Lessons from the EU-Russia Sanctions 2014- 2015. *Baltic Journal of Law & Politics*, 8(1), 165-194.